پێگەی یاسایی
حیزبە سیاسیەکان لە هەرێمی کوردستان
بەراورد بە یاسای ژمارە (36)ی ساڵی 2015
حیزبە سیاسیەکانی عێراق

مافناس

دانا دارا حسێن
ڕاوێژکاری پەرلەمانی کوردستان

حوزەیرانی 2017

پێشەکی

حزبی سیاسی لە هەر ولاَتێك دا یەكێكە لە ڕێكخراوەكانی كۆمەڵی مەدەنی ، وەتا ئێستا كاریگەرترین ناوەندە بۆ بەشداری كردنی چین و توێژەكان لەبوارە جیا جیاكانی ژیانی سیاسی و كۆمەلاَیەتیدا .

لە وەرگێڕانی ئەم چەمكە بۆ عەرەبی ئینجا بۆ كوردی هەندێ كەم و كورتی لە پێناسە و مانا و تەمەن و دابەش بونی دا هەیە ،چونكە مانای حزب لە مانا (سیاسیەكەیدا) فراوانترە لە بەكار هینانی بەشێوەیەكی سادە ، تەنانەت حزبی ژینگەیی و زانستیشمان هەیە كە زیاتر ئامانجی دیاریكراوی توێژێك یاخود سێكتەرێكیان هەیە .

حزبی سیاسی لەبنەڕەتدا دیاردەیەكی نوێ یە و مێژویەكی هێندە دووری نیە ، تەنانەت تا پێش ناوەڕاستی سەدەی نۆزدە تەنها لە ئەمریكا و ئنگلتەرا هەبوە .

ڕۆژئاواییەكان پێیان وایە كە حزب یەكەم جار لە ئەوروپا سەریهەلّداوە بەدیاریكراوی سالّی ١٨٥٠ ، بەلاَم بەر لەو بەرەوارە لە هەندێك ولاَت دەستە و یانە و كۆبونەوە هەبوە .

هەندێكیش مێژوەكەی بۆ ئەمریكا لە سەردەمی (تۆماس جیفرسون) دەگەڕێننەوە .

ئەم دیاردە سیاسیە ئەوە هەلّدەگرێت كە لەبارەیەوە توێژینەوەی قولّ بكەین و لەلایەك شرۆڤەی ژمارەیەك دەقی ئەحكامەكانی یاساكە بكەین .

وە لەلایەك خوێندنەوەیەكی ڕەخنەییانە بۆ ئەو یاسایانە بكەین كە بوارەكەیان ڕێك خستوە لە هەردوو هەرێمی كوردستان و عێراقیش دا .

ئەم توێژینەوەی خوارەوە بە خوێندنەوەی هەردوو یاساكە و شرۆڤەی دیارترین دەقەكانی و بەراورد كردنێكی خێرای هەردوو یاساكە هەستاوە .

بەشی یەکەم

کەسایەتی حزبی سیاسی

- دەتوانین وێڕای ئەو هەموو پێناسەیە کە بۆ چەمکی حزبی سیاسی کراوە بلێین کە : بریتیە لە (یەکگرتنی ئارەزوومەندانەی کۆمەڵە خەڵکێکی هاو بڕوا لەپێناو چەند ئامانجێکی هاوبەشی دوور و نزیك) .
- بەگشتی سەرچاوەکانی زانستی سیاسی حزبی سیاسی لە ناو سیستم دا دابەشی چوار جۆر دەکەن کە ئەوانیش :

١- سیستمی فرە حزبی

٢- سیستمی دوو حزبی

٣- سیستمی یەك حزبی

٤- سیستمی حزبی زاڵ .

هەروەها جۆرێکی تر لە پۆلێن کاری هەیە بریتیە لە :

- حزبی نەتەوەیی
- حزبی دیموکراتی
- حزبی سۆسیالیستی
- حزبی ئاینی (ئیسلامی) .

- ئەرکەکانی حزبی سیاسی :
  - ئەرکی هەڵبژاردن
  - دروستکردنی ڕای گشتی
  - پێگەیاندنی کادری سیاسی
  - ئەرکی پەروەردەیی وهتد .

• چەند سەرنجێكی گشتی :

١ حزبی سیاسی دیاردەیەكی هاوچەرخە دەبێت لەدایكبونی شەرعی بێت و هەردوو باڵی شەرعیەت و مەشروعیەت پەیرەو بكات .

٢ حزبە سیاسیە كوردیەكان خاڵی لێكچونیان زۆرە لەوانە زۆربەیان بە مۆدێلی ستالینی پەیكەرەكانیان رێك خستوە .

٣ چاكسازی لە كاری حزبی لە كوردستاندا پێویستە ، لەگەڵ ئەوەی ئەلتەرناتیڤی كاری حزبی تا ئێستا لە كوردستان نییە یان لاوازە .

٤ دەبێت حزبەكانی ئێستای كوردستان بەردەوام لە پرۆسەی چاكسازی نێوخۆیی و نوێكردنەوەی پەیكەر و پلانەكانیان بەردەوام بن .

• كەسایەتی یاسایی حزبی سیاسی :

لای كەس شاراوە نییە كە بابەتی پارتە سیاسیەكان بەو پێیەی ئەمڕۆ رۆڵی گەورەیان هەیە لە ژیانی سیاسیدا و بەشێوەیەكە كە وەك رەگەزێكی سەرەكی پرۆسەكەیە ،بەتایبەت كاتێك كۆمەڵێك دەقی دەستوری و یاسایی دەركران بۆ رێكخستنی كاروباری ئەم پارتە سیاسیانە .

– پرسی حزبەكان لە دەستوری ولاٌتاندا :

دەستوری ولاٌتانی جیهان لەسەر یەك شێواز ئەم بابەتەیان دەق نوس نەكردوە ، بەڵكو لە ولاٌتێك بۆ ولاٌتێكی تر دەگۆرێت .

هەندێك لە دەستوری ولاٌتان بەهیچ شێوەیەك باسی لەم پرسە نەكردوە و رێكخستنی ئەم بوارەی بە یاسا نیشتمانیەكان سپاردووە ، لەبەرامبەریشدا هەندێك لە دەستورەكانی دیكە ژیانی سیاسی و كاری حزبەكانی بە دەقی دەستوری رێك خستوە ، جا بەشێوەی سیستمی یەك حزبی یان فرەیی بەمەرجی پاراستنی سیستمی گشتی و داكۆكی لەسەروەری و رێزی یاسا و پرەنسیپە نیشتمانیەكان .

نمونەی دەستورەکان :

یەکەم / دەستوری ولاتی مەغریب ساڵی ١٩٦٢

لە دەروازەی یەکەم / بنەما گشتیەکاندا لە فەصلی سێیەم دا هاتوە :(حزبە سیاسیەکان بەشداری دەکەن لە ڕێکخستنی هاولاتیان و نوێنەرایەتی کردنیان ، وە سیستمی یەك حزبی لە مەغریب دا قەدەغەیە) .

دووەم / دەستوری کۆماری چین ساڵی ١٩٥٤

لە پێشەکیەکەیدا ڕۆلی یەك حزبی دەرخستوە و ئاماژەی بەبونی حزب و ڕێکخستنی دیکە نەداوە .

سێیەم / دەستوری کۆماری فەرەنسا ساڵی ١٩٥٨

ماددەی ٤ (حزب و کۆمەڵە سیاسیەکان بەشداری لە ڕا دەربڕن دەکەن بەشێوەی بەشداری لە هەڵبژاردنەکان ،وە پەیکەری حزبەکە و چالاکیەکانی ئەنجام دەدات بە ئازادی ، و پێویستە لەسەری کە ڕێز بگرێت لە پرەنسیپەکانی سەروەری و نیشتیمانی و دیموکراسی ....) .

چوارەم / دەستوری کۆماری ئیتالیا ساڵی ١٩٤٧

ماددەی ٤٩ (هاولاتیان مافی کۆبونەوەیان هەیە بە ئازادی لە چوارچێوەی حزبەکاندا ، بۆ ئەوەی بتوانن بەشداربن بە پێی ڕێکارە دیموکراتیەکان لە دیاریکردنی سیاسەتی نیشتیمانیدا) .

پێنجەم / دەستوری شانشینی ئوردن ساڵی ١٩٥٢

مادده ١٦ بڕگە (ب) هاتوە (ئەردەنیەکان مافی دروستکردنی کۆمەڵە و حزبی سیاسیان هەیە بە مەرجی ئەوەی کە ئامانجەکانی دروست بێت و پەیڕەوی ڕێکاری ئاشتیانە و سیستم بکات کە پێچەوانەی ئەحکامەکانی ئەم دەستورە نەبێت) .

شەشەم / دەستوری کۆماری تورکیا ساڵی ١٩٦١

ماددەی ٥٦ هاتوە (مافی هاوڵاتیانە کە حزبی سیاسی دامەزرێنن و ببنە ئەندام یاخود لێی بکشێنەوە بە پێی قانون) .

حەوتەم / دەستوری هەمیشەیی عێراق ساڵی ٢٠٠٥

لە ماددەی ٣٩ یەکەمدا هاتوە (ئازادی دامەزراندنی کۆمەڵە و حزبە سیاسیەکان و بونە ئەندام تیایاندا پارێزراوە و بە یاسا رێك دەخرێت) .

هەمان ماددە برگەی دووەم هاتوە (ناگونجێت کەسێك بەزۆر بکرێتە ئەندام بۆ هەر حزبێك یان کۆمەڵەیەك یاخود لایەنێکی سیاسی ، یان زۆر لێکردنی بەبەردەوامی مانەوەی بە ئەندامێتی تیایدا) .

بەشی دووەم

یاسای حزبەكانی هەرێمی كوردستان ژمارە ١٧ ی ساڵی ١٩٩٣ ی هەمواركراو

بۆ تێگەیشتن لەم چوارچێوە یاساییە پێویستە بگەڕێینەوە بۆ یاسای حزبەكانی هەرێمی كوردستان ژمارە ١٧ ی ساڵی ١٩٩٣ ی هەمواركراو كە ئێستا بەركارە .

یاساكە لە پەرلەمانی كوردستان لە دانیشتنی ڕۆژی ١٩٩٣/١٠/١٠ لەسەر پرۆژە یاسایەك كەلەلایەن ئەنجومەنی وەزیرانەوە پێشكەش كرا بوو دەرچوێنرا ، ئەمە و واتا ئەم یاسایە نیەتی یاسادانەر دەردەخات كە حكومەتی هەرێم ویستویەتی ژیانی سیاسی و فۆڕمی كاری حزبی ڕێك بخات ، واتا بە ئیرادەی حكومەت بوە نەك پرۆژەیەك بوبێت كە ژمارەی یاسایی ئەندامانی پەرلەمان پێشكەشی بكەن .

یاساكە لە ٢٣ مادده پێك هاتوە و دووجار هەموار كراوەتەوە لەساڵی ١٩٩٧ و ساڵی ٢٠٠٢.

لەماددەی یەكەمی یاساكەدا پێناسەی حزبی كردوە و هاتوە (حزب ڕێكخراوێكی سیاسی خاوەن كەسایەتی مەعنەویە ، پێك دێت لە یەكگرتنێكی ئارەزوومەندانە لە نێوان كۆمەڵە كەسێكی سروشتی ، كە پرەنسیپ و ئامانجی هاوبەش كۆیان دەكاتەوە و بە ئاشكرا لە نێو پەیڕەوی ناوخۆدا هاتوە و كاردەكات بۆ وەدیهێنانیان بە ڕێگا دیموكراتیەكان) .

ماددەی دوەمی یاساكە مافی دامەزراندن و ئەندامێتی لە حزبی سیاسیدا باس دەكات و هاتوە (هەر هاوڵاتیەك لە دانیشتوانی هەرێم كە لێهاتوویی هەبێت مافی بەشداربون لە دامەزراندنی حزبیان هەیە)

هەروەها تەمەنی ئەندامێتی بە تەواوكردنی ١٨ ساڵ داناوە وەك مەرجی ئەندام بون بۆ چونە ناو حزب یاخود كشانەوە لێی .

- **مەرجە بەپێی ئەم یاسایە بیروباوەڕ و ئامانجەکانی حزب ئەمانەی تیادابێت :**

١- چەسپاندن و پەرەپێدانی ئەو ماف و دەسکەوتانەی کە گەلی کوردستانی عێراق بەدی هێناون .

٢- چەسپاندنی دیموکراتیەت و ڕێز گرتن لە مافی مرۆڤ .

٣- وەدی هێنانی ئامانجەکان بەرێوشوێنی ئاشتیانە .

٤- باوەڕهێنان بەدەستاودەست کردنی دەسەلآت بەبیٚ پەنا بردنە بەر توندوتیژی و تیرۆر و لەخشتە بردن .

٥- بلآونەکردنەوەی دوبەرەکی و جیاوازی لە ڕەگەز و ئاین و مەزهەب دا .

- **ماددەی شەشەمی یاساکە تا ماددەی یازدە باس لە ڕێوشوێنی دامەزراندنی حزب دەکات کە پوختەکەی بریتیە لە :**

١- داوایەکی نوسراو بۆ وەزارەتی ناوخۆ بە ئیمزا و زانیاری ٥٠ ئەندام و مەرجە تەمەنیان لە ٢٥ ساڵ کەمتر نەبێت ، و لایەنگرانیشی لە ٥٠٠ ئەندام کەمتر و تەمەنیان لە ١٨ ساڵ بچوکتر نەبێت بەرز دەکرێتەوە .

٢- مەرجە ئەندامەکان حوکم نەدرابن بە تاوانێکی ئابروبەرانە و وێنەیەك لە پەیرەوی ناوخۆی حزبەکە هاتبێت .

٣- لەلایەن وەزیری ناوخۆوە مۆڵەتەکە دەدرێت بەرەزامەندی ئەنجومەنی وەزیران ، وەلەڕۆژی دەرچونی مۆڵەتەکەوەحزبەکە بۆی هەیە چالاکی بنوێنێت .

٤- پایتەختی هەرێم یان مەڵبەندی یەکێك لە پارێزگاکانی هەرێم دەبێتە بارەگای سەرەکی حزب و بۆی هەیە لقی دیکە بکاتەوە .

٥- حزب نابێت بارەگای سەرەکی لەفەرمانگەکاندا دابنێت .

٦- حزب دەشێت لەگەڵ حزبێکی دیکەدا تێکەڵ بێت .

- **مافەکانی حزب بەپێی یاساکە وەك لە ماددەکانی سیازدە و چواردەدا هاتوە ئەمانەن :**

١- بەموڵك کردنی هۆیەکانی ڕاگەیاندن .

٢- ئەنجامدانی هەموو ڕەفتارێکی یاسایی و بەموڵك کردنی ماڵی گواستراوە و نەگواستراوە .

٣- کۆبونەوە ، خۆپیشاندان ، مانگرتن بە ڕێگای ئاشتیانە ، ڕێکخستنی میهرەجان ، ئاهەنگ گێڕان ، بەستنی کۆڕ، زیندوکردنەوەی بۆنەکان .

٤- کۆکردنەوەی پیتاك ، قبوڵ کردنی بەخشین ، پیَ بەخشینی ناوخۆیی .

٥- قەبوڵ کردنی ئەموالی عەینی و ماڵی لایەنی دەرەکی بەڕەزامەندی ئەنجومەنی وەزیران .

٦- وەرگرتنی منحەیەکی مانگانە کە لە دارایی هەرێمی کوردستان بۆ حزبەکان دیاری دەکرێت .

٧- خۆی دارایی خۆی هەڵدەسوڕێنیَ بەمەرجی ملکەچی دۆسیەکانی بۆ چاودێری دارایی هەرێم .

- **پابەندی و ئەرکەکانی حزب وەك لە ماددە پازدەی یاساکەدا هاتوە :**

١- نابێت دادوەران و ئەندامانی داواکاری گشتی و لێکۆڵەرەوانی دادی بچنە ناو حزبەکانەوە .

٢- نواندنی کاری حزبایەتی لە دام و دەزگاکانی وەزارەتی پێشمەرگە و ئاسایشی ناوخۆ قەدەغەیە .

٣- نەهێشتنی تیرۆر بەهەموو شێوەیەك .

٤- ڕێزگرتنی یاسا و پاراستنی سەربەخۆیی دادوەری .

٥- حزب نابێت دام و دەزگای سەربازی هەبێت .

٦- ڕێز گرتن لە سیستمی گشتی و نەریتی گشتی .

• ڕێکاری یاسایی دژ بە حزبی سیاسی :

١- بەپێی یاساکە مۆڵەتی حزب لە فەرمانگەی یاسایی وەزارەتی ناوخۆیە ، بەڵام ئیجرائات لەگەڵ حزب دا لە ڕێگەی دادگاکانەوە دەبێت .

٢- دەکرێت کە بەبڕیارێکی دادگای تایبەتمەند حزب هەڵوەشێتەوە وەك لە ماددەی ١٧ ی یاساکە داهاتوە .

٣- لەکاتی هەڵوەشاندنەوەی حزب دا موڵك و ماڵی گواستراوە و نەگواستراوەی بەپێی پەیڕەوی ناوخۆی حزبەکە پاکتاو دەکرێت .

٤- حزبی سیاسی ئەگەر لایدا لە ئەحکامەکانی ئەم یاسایە ئەوا لەلایەن وەزارەتی ناوخۆوە داوایەکی دژ بەرز دەکرێتەوە بۆ دادگای تایبەتمەند و ئیجرائاتی لەگەڵدا دەکرێت .

٥- ئەو بڕیارە (قەزائی یاخود ئیداری) یانەی کەلە دژی حزب دەردەچێت پەیڕەوی یەکێك لەم ڕێکارانە دەکات :

- هەڵوەشاندنەوەی ڕەفتارەکە
- هەڵپەساردنی کارکردن بە شێوەیەکی کاتی
- هەڵوەشاندنەوەی مۆڵەتی حزبەکە ئەگەر لادانەکە مەترسیدار بوو .

تێبینی :

ئەوەی جێی سەرنجە کە ئایا لە ٢٥ ساڵی ڕابردودا هیچ ڕێکارێکی لەم شێوەیە بەرامبەر بە هیچ حزبێك کراوە ؟!!

- **مینحەی دارایی حزبەکان لە هەرێم دا چۆنە :**

یاسای حزبەکانی هەرێم مافی داوە بە حزبە یاساییەکان کە منحەیەکی مانگانە لە دارایی گشتی هەرێم وەربگرن و ئەم بابەتە بە یاسا ڕێك دەخرێت .

بەلاّم ئەم مافە یاساییە دوای ۲۱ ساڵ لە دەچونی یاسای حزبەکان دەرچوو و لە سەرەتای خولی چوارەمی پەرلەماندا ئەم کارە بە یاسا ڕێك خرا .

یاساکە ژمارە ٥ ی ساڵی ٢٠١٤ ی وەرگرت بە ناوی (یاسای پێدانی بودجەی حزبەکان لە هەرێمی کوردستان – عێراق) کە پوختەکەی بەم شێوەیە :

١- ئەنجومەنی وەزیران بودجەیەکی ساڵانە بۆ حزبەکان دادەنیٚ .

٢- بودجەکە لە قەبارەی بودجەی گشتی دا بریتی دەبێت لە ١٪ ی بودجەی گشتی .

٣- کورسی پەرلەمانی لە خولەکەدا دەکرێتە بنەما + ژمارەی کورسیەکانی حزبەکە لە خولەکانی پێشودا ، و بۆ هەر کورسیەك ڕێژەی ٣٧٥.٠٪ دەبێت .

٤- هەر حزبێك بەشداری هەڵبژاردنی کردبێت و سەرنەکەوتبێت بەلاّم ٤٠٪ ی دەنگی پێویستی بۆ نرخی کورسیەك هێنابێت و ئەوا بەهای دوو کورسی بۆ ئەژمار دەکرێت .

٥- بەشداری هەڵبژاردنی کردبێت بەلاّم ڕێژەی دەنگی کەمتر بێت لە ٢٠٪ تا ٣٩٪ ، ئەوا بەهای یەك کورسی بۆ ئەژمار دەکرێت .

٦- حزبێك بەشداری خەباتی ڕزگاری خوازی کوردستانی کردبێت ، بەهای یەك کورسی بۆ حساب دەکرێت .

٧- هەر حزبێك پێش ڕاپەڕین خەبات و لەخولی پەرلەمان کورسی هەبێت نابێت ١٨٥.٠٪ ی بودجەی گشتی حزبەکان کەمتر وەربگرێت .

٨- حزبی کۆتاکان ٠٠٥.٠٪ی بودجە وەردەگرن .

- **ئەوەی لەیاسای حزبەکانی هەرێمی کوردستاندا باس نەکراوە یان ڕوون نییە ئەمانەن :**

١- هەر لەناوی تەشریعەکەوە تەنها وشەی حزبی بەکار هێناوە بەبێ ناو هێنانی وشەی (سیاسی) ، لەکاتێکدا زۆربەی یاسای حزبە سیاسیەکانی ولآتان بە عێراقیشەوە ئەو ناونیشانەی بەیەکەوە هێناوە .

٢- پرسی فرەیی سیاسی وەك پایەیەکی سەرەکی کارکردن و سیاسەت لە هەرێمی کوردستان لەیاساکەدا باس نەکراوە ، نەبەقەدەغە نە بە ڕەوایەتی دان .

٣- ئالیەتی وەرگرتنی مۆڵەت و لێپرسینەوە و بەدواداچون لە یاساکەدا لە وەزارەتی ناوخۆیە کە زۆر قورس و بە گرفتە ، لەکاتێکدا یاساکە باسی حاڵەتی ئەوەی نەکردوە کە وەزارەت داواکاریەکە ڕەت بکاتەوە پێویستە بە بڕیارێکی هۆدار (مسبب و معلل) بێت .

٤- یاساکە ئەرکە سیاسیەکانی پارتی سیاسی لەدەسەلآتدا دیاری نەکردوە و چوارچێوە یاساییەکەی ڕەسم نەکردوە .

٥- هیچ دەقێك لەیاساکەدا نەهاتوە کە چۆنیەتی ناکۆکی ناوخۆیی و ناکۆکی نێوان دوو حزب چۆن چارەسەر دەکرێت .

٦- هەمیشە حزبی کوردی کێشەی (شەرعیەت) و (مەشروعیەت)ی هەبوە ، پێویستە یاساکە بە دەق چارەسەری بکات .

٧- ئەم یاسا و ڕێنمایی و پارێزبەندیانە هەیە کەچی تا ئێستا حزب لە حکومەت گەورەترە و بە ئاشکرا و نهێنی کار لەم پرسەدا دەکات .

٨- شێوازەکانی کاری حزبی و ڕۆڵەکانی بەتایبەت کاتێك حزبەکە دەبێتە ئۆپۆزیسیۆن و ئەو دەستەبەریانە(ضمانات)ی کە دەیپارێزێت باس نەکراوە .

٩- بارەگای سەرەکی کەلە یاساکەدا هاتوە ڕون نەکراوەتەوە ، کە ئایا بارەگای کەسی یەکەمی حزبەکە دەکات یاخود بارەگای سەرکردایەتی .

١٠- بەستنی کۆنگرە و پابەندی حزبەکە بە ماوە یاساییەکەیەوە و چارەنوسی سەرکردایەتیەکەی ئەگەر نەبەسترا و درێژ یاخود بەردەوامی خولەکانی ، باس نەکراوە .

١١- زۆرترین ئیشکال لە یاساکەدا لە جێبەجێکردنیدایە ، و پابەند نەبونی حزبە دەسەلاتدارەکانە بە دەقەکانیەوە ، هەر ئەوان بوون چەندین ساڵ شەڕی ناوخۆیان کرد و هێزی خۆیان هەیە و منحەکانیان کەس نازانێت چەندە .

١٢- دەبێت حزبەکانی هەرێم وێڕای ئەم یاسایە خۆیان بگونجێنن لەگەڵ یاسای ژمارە ٣٦ ی ساڵی ٢٠١٥ ی حزبە سیاسیەکانی عێراقی چونکە :

- حزبەکانی هەرێم بەشداری هەڵبژاردنەکانی ئەنجومەنە گشتیەکانی عێراق دەکەن

- ئالیەتی مۆڵەت وەرگرتن ئاسانە و چونە ناو حزب و کشانەوە لێی ئاسانترە .

بەشی سێیەم

یاسای حزبە سیاسیەکانی عێراق ژمارە ٣٦ ی ساڵی ٢٠١٥

عێراق دوای ٣٥ ساڵ لە قۆرخ کاری ئەمڕۆ کرانەوەیەکی گەورەی کرد بەرامبەر بە ژیانی سیاسی و فرەیی لـە کاری حزبیدا ، بەشێوەیەك ئەم بوارەی بە یاسایەکی مۆدێرن ڕێك خست .

پێش ساڵی ٢٠٠٣ پرۆسەی کاری حزبی زۆر بە گرێ و گۆڵ بوو و بەشێوەیەك لە مێژوی دامەزراندنی ئەم کۆمارەوە گرفتی وەهای بەخۆوە نەدیبوو .

دەتوانین ئاماژە بەو یاسایانە بدەین کە لـە عێراقدا کاری سیاسی حزبەکانی ڕێك خستوە ئەوانیش :

١– یاسای حزبە سیاسیەکانی عێراق ژمارە ٣٠ ی ساڵی ١٩٩١
٢– یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەت بۆ قۆناغی ڕاگوزەری ساڵی ٢٠٠٣
٣– فەرمانی دەسەلآتی هاوپەیمانان ژمارە ٩٧ ی ساڵی ٢٠٠٤
٤– دەستوری کۆماری عێراق   ساڵی ٢٠٠٥
٥– یاسای حزبە سیاسیەکانی عێراق ژمارە ٣٦ ی ساڵی ٢٠١٥

دواهەمینیان ئەو یاسایەیە کە خودی تەشریعەکانی پێش خۆی ئیلغا کردەوە ، ئەمە لـەکاتێك دا کە یاساکە زۆر دواکەوت و ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق لـە دانیشتنی ئاسایی ژمارە ١٦ لـەبەرواری ٢٠١٥/٨/٢٧ وەك یاسا پەسەندی کرد .

ئەم یاسایە کارێکی گرنگ و هەڵگری زۆر لایەنی جوانیە لـە ڕێکخستنی کاری حزبە سیاسیەکان لـە عێراقدا ، لـەبەرامبەردا ژمارەیەك ئیشکال و سەرنجی یاسایی هەڵدەگرێت کە لـە پەرەگرافەکانی دواتردا باسیان دەکەم .

● شرۆڤەی دەقەكانی یاساكە :

- یاساكە پێك دێت لە (٦١) مادده و هەردوو یاسای ژ ٣٠ی ساڵی ١٩٩١ و بڕیاری دەسەڵاتی هاوپەیمانانی هەڵوەشاوەی ژمارە ٩٧ ی ساڵی ٢٠٠٤ ی ئیلغا كردەوە .
- ئامانجی دەرچواندنی ئەم یاسایە وەك لە مادده (٣) دا هاتوە بریتیە لە :

أ- ڕێكخستنی ڕێ و شوێنەكانی پەیوەندیدار بە دامەزراندن و چالاكی حزبە سیاسیەكان .

ب- جێبەجێكردنی پرەنسیپی فرەیی سیاسی .

ج-دەستەبەری هاولاّتیان دامەزراندن و بونە ئەندامی حزبەكان .

- یاساكە پێناسەی چەمكی حزبی سیاسی كردوە ، وەك ناوی بردوە :(ژمارەیەك هاولاّتی ڕێكخراون لەژێر ناوێك دا لەسەر بناغەی پرەنسیپ و ئامانج و ڕوانینی هاوبەش ، هەوڵ دەدەن بۆ گەیشتن بە دەسەلاّت بۆ وەدیهێنانی ئامانجەكانی بە ڕێوشوێنە دیموكراتیەكان ، بەشێوەیەك كە دژ نەبێت لەگەڵ ئەحكامەكانی دەستور و یاسا بەركارەكاندا) .

واتا یاسادانەری عێراقی سەركەوتوو بوە لە دیاریكردنی ڕەگەزەكانی حزبی سیاسی كە ئەوانیش هەریەك لە (ئەندامێتی ، بیروباوەڕەكان ، ئامانجی گەیشتن بە دەسەلاّت) ن .

- یاساكە مافی دامەزراندنی حزبی سیاسی داوە بەسەرجەم هاولاّتیان لە هەردوو ڕەگەزەكە ، وە مافی بەشداریكردن و بونە ئەندام و كشانەوەش لێی ئاماژە پێداوە .

ئەمەش واتا بەشداری سیاسی هاولاّتیان كارێكی ئارەزوو مەندانەیە ، و یاساكە بەنارەوای داناوە كە زۆر لە هاولاّتی بكرێت بۆ بونە ئەندامی حزبێكی دیاریكراو ، یاخود بەزۆر مانەوە تیایدا .

هەروەها یاساكە قەدەغەی كردوە كە هاولاّتی لەیەك كاتدا ئەندامی دوو حزبی سیاسی بێت .

- یاساكە جەختی لەسەر ئەو ڕاستە كردۆتەوە كە جیاوازی كردن لە نێوان هاولاّتیان بەهۆی ئەندامێتیان لە حزبێكی دیاریكراودا یان نەبونی هیچ ئینتیمایەك قەدەغەیە .

بەتایبەت نابێت ئەو جیاکاریە ببێتە هۆی دەست درێژی بۆ سەر کەسەکە و لێپرسینەوەی و دەست درێژی بۆسەر مافە دەستوریەکانی .

- لە یاساکەدا مەرجەکانی دامەزراندنی حزبی سیاسی وەك قەوارەیەکی یاسایی باس کراوە .
- بەهەمان شێوە مەرجە یاساییەکانی بۆ دامەزرێنەرانی حزب ژماردوون کە بریتین لە :

١- هەڵگری ڕەگەزنامەی عێراقی بێت (واتا کەسانی بیانی مافی دامەزراندنی حزبی سیاسیان لە عێراقدا نییە) هەروەها (یاساکە چارەنوسی ئەوانەی هەڵگری دوو ڕەگەزنامەی عێڕاقین (مزدوجي الجنسية) بۆ پرسی دامەزراندنی حزب باس نەکردووە) .

٢- مەرجە تەمەنی دامەزرێنەران ٢٥ساڵی تەواو کردبێت و لەگەڵ هەبونی شایستەیی یاسایی .

٣- ئەندامی حزبێکی سیاسی دیکە نەبێت .

٤- حوکم نەدرابێت بە تاوانی تیرۆر یان گەندەڵی دارایی یان کارگێڕی یان ئابڕوبەرانە یان تاوانە نێودەوڵەتیەکان .

٥- ئەندام نەبوبێت بە پلەی ئەندامی کارا لە حزبی بەعسی هەڵوەشاوە .

٦- نابێت ئەندامی دامەزرێنەر ئەندامی یەکێك لەم دەزگایانە بێت : دەسەلأتی دادوەری ، دەستەی دەستپاکی ، کۆمسیۆنی بالأی هەڵبژاردنەکان ، کۆمسیۆنی مافەکانی مرۆڤ ، هێزە چەکدارەکان ، هێزەکانی ئاسایشی ناوخۆ ، دەزگای هەواڵگری) .

٧- هەڵگری بڕوانامەی بەرایی زانکۆ یان هاوتاکەی بێت .

- لە هەمان کاتدا یاساکە ڕێ وشوێنەکانی دامەزراندنی ژماردون کە بریتیە لە :

١-پێشکەش کردنی داوایەك بۆ تۆماری حزبە سیاسیەکە .

٢-لیستی ناوی دامەزرێنەران ئیمزاکانیان پێیەوە هاوپێچ بێت کە لە (٧) کەس کەمتر نەبێت .

٣-لیستێك هاوپێچ بێت بە ناو و زانیاری ئەندامان کە لە (٢٠٠٠) کەس کەمتر نەبێت ،کە دابەش بوبن بەسەر پارێزگا جیاوازەکاندا ، لەگەڵ ڕەچاو کردنی ڕێژەی ئافرەت تیایدا .

٤-بونی ٣ وێنەی پەیڕەوی ناوخۆ و بەرنامەی سیاسی حزبەکە .

٥-کردنەوەی حسابێکی بانکی بۆ حزبەکە .

٦-دانی ڕسوماتێك بۆ دامەزراندنی حزبەکە کە بڕی (٢٥) ملیۆن دینارە .

٧- نابێت لە پەیڕەوی ناوخۆی حزبەکەدا هاندان و ڕەواجی بیری تەکفیری و کاری تیرۆریستی بکات ، یاخود ڕەواج بدات بە پەیڕەوی حزبی بەعسی هەڵوەشاوە .

٨-نابێت حزبەکە لەسەر بناغەی ڕەگەزپەرستی تائیفی یان ڕەگەزی یاخود نەتەوەیی پشێوی بنێتەوە .

- لە مادده ١٠ ی یاساکەدا مەرجی کەسەکان بۆ ئەندامێتی لە حزبی سیاسیدا هێناوە کە بریتیە لە :

١- عێراقی بێت و تەمەنی ١٨ ساڵی تەواو کردبێت .

٢-ئەندامی دەسەڵاتی دادوەری یان کۆمسیۆنە سەربەخۆکان یان هێزە چەکدارەکان یان هێزەکانی ئاسایشی ناوخۆ یاخود دەزگا هەواڵگریەکان ، نەبێت .

- ماددەی ١٧ لە یاساکە دا هاتوە کە بەپێی ئەحکامەکانی ئەم یاسایە فەرمانگەیەك لە کۆمسیۆنی باڵای سەربەخۆی هەڵبژاردنەکان لە عێراق دەکرێتەوە بەناوی (فەرمانگەی کاروباری حزبەکان و ڕێکخستنە یاساییەکان) ، بەسەرۆکایەتی فەرمانبەرێك کە پلەی بەڕێوەبەری گشتی دەبێت کە بە پسپۆڕی و خاوێنی ناسرابێت و بڕوانامەی باڵای لە

یاسا یان زانستە سیاسیەکان هەبێت ، و ئەرك و دەسەڵاتەکانی ئەم فەرمانگەیە لە یاساکەدا باس کراوە .

- لەبەشی ماف و ئەرکی حزبەکاندا یاساکە ڕیزبەندی بۆ کردوون و ئاماژەی پێداون وەك لە ماددەکانی ١٨ تا ٢٣ هاتون کە بریتین لە :

١- حزب خاوەنی کەسایەتی مەعنەوی یاسایی خۆیەتی .

٢- سەرۆکی حزب یان ئەوەی کە هەڵگری سیفەتەکەتی بەپێی پەیڕەوی ناوخۆی حزبەکە ، نوێنەرایەتی دەکات لەبەردەم دادگاکان و لایەنەکانی تردا لەهەر کاروبارێکی یاسایدا .

٣- بارەگا حزبیەکان پارێزراون و نابێت چونە ناویان و پشکنینیان بۆ بکرێت بەبێ فەرمانی دادوەری و بەپێی یاسا .

٤- بەڵگەنامەکانی حزبی سیاسی و بەرید و ناردن و هۆیەکانی پەیوەندی کردنی پارێزراوە ، وەنابێت پشکنین یان چاودێری یان گوێگرتنیان لەسەر بێت یاخود ئاشکرا بکرێن ، مەگەر بە بڕیارێکی دادوەری و بەپێی یاسا .

٥- مافی بەشداری هەڵبژاردنەکانی هەیە .

٦- گردبونەوە و خۆپیشاندان بەڕێگەی ئاشتیانە و بەپێی یاسا .

٧- دەرکردنی ڕۆژنامەیەکی سیاسی و گۆڤارێکی سیاسی یان زیاتر و بونی سایتی ئەلکترۆنی .

٨- بەموڵك کردنی دەزگای ڕاگەیاندنی تایبەت بە خۆی .

- ماددەی ٢٤ پابەندیەکانی حزبی سیاسی باس کردوە کە دەبێت پێیانەوە پابەند بێت :

١- پابەندی بە ئەحکامەکانی دەستوری عێراق و ڕێز گرتنی سەروەری یاسا .

٢- دەست درێژی نەکردن بۆسەر سەربەخۆیی وڵات و ئاسایش و یەکێتی خاکەکەی .

٣- پابەندی بە پرەنسیپی فرەیی سیاسی و بنەماکانی دەساودەست کردنی ئاشتیانەی دەسەڵات .

٤- پەیڕەو کردنی یەکسانی بۆ هەموان و ڕەخساندنی دەفەت لە نێوان هاوڵاتیاندا لە وەرگرتنی بەرپرسیاریەتی و بەشداری کردندا .

٥- پارێزگاری لە بێلایەنی کەرتی گشتی و بەکار نەهێنانی بۆ دەسکەوتی حزبی .

٦- بە موڵك نەکردنی چەك و تەقەمەنی .

٧- ئاگادارکردنەوەی فەرمانگەی حزبەکان لە کۆمسیۆن بەبونی هەر پەیوەندی و چالاکیەك لەگەڵ حزبە سیاسیە ناعێراقیەکاندا .

٨- نەبەستنی پەیوەندی ڕێکخستن یان دارایی لەگەڵ لایەنی ناعێراقی .

٩- دەخالەت نەکردن لە کاروباری وڵاتانی تردا .

١٠- نابێت ڕێکخستنی حزبی لە ڕیزی سوپا و هێزەکانی ئاسایشی ناوخۆ و دەستە سەربەخۆکاندا بکات .

١١- نابێت خانەکانی خوا پەرستی و دامەزراوەکانی دەوڵەت لە ناویاندا فێرکاریەکان ، بەکاربهێنێت بۆ چالاکی حزبی ، یان پروپاگەندە بۆ بەرژەوەندی خۆی یان دژی حزبێکی سیاسی تر .

- بەپێی یاساکە مەرجە حزب ئەمانەی هەبێت :

١- پەیڕەوی ناوخۆ

٢- تۆماری ئەندامان

٣- تۆماری بریارەکان

٤- تۆماری دارایی

٥–تۆماری موڵكەكان

٦–هەر تۆمارێكی پێویستی دیكە .

- ماددەكانی ٣١و ٣٢ لە یاساكەدا باس لە وەستاندنی چالاكی سیاسی حزب دەكات كە بە دوو شێوەیە :

١–حزبەكە بە پێی پەیڕەوی ناوخۆی خۆی هەڵبوەشێنێتەوە .

٢–یان وەستاندنی كاری سیاسی حزبەكە بە بڕیاری دادگا ، لە كاتی ئەنجامدانی خروقاتێكی وەها كە بە بڕیارێكی بنبڕی دادگا سزا بدرێت .

- لە ماددەكانی ٣٣ تا ٤٥ ی یاساكە حوكمە داراییەكانی حزبی سیاسی دەق نوس كراون كە دیارترینیان بریتین لە :

١– سەرچاوەكانی دارایی حزب .

٢–ملكەچ بونی دارایی حزب بۆ پشكنینی چاودێری دارایی .

٣–حزب مافی وەرگرتنی پشتیوانی دارایی هەیە لەلایەن دەوڵەتەوە كە لە بودجەی ساڵانە دەدرێت .

٤–بەشێوەیەك ئەو بڕە پارە ساڵانەیە دابەش دەكرێت كە ٪٢٠ بۆ سەرجەم حزبە تۆماركراوەكان ، وە ٪٨٠ بۆ ئەو حزبانەی كە كورسیان هەیە لە ئەنجومەنی نوێنەراندا و هەریەكە و بەپێی ژمارەی كورسیە بەدەست هاتوەكانی .

- لەبەشی سزادانی حزب دا كە لە ماددەكانی ٤٦ تا ٥٥ دەگرێتەوە ، سزاكان بۆ هەر كارێك كە پێچەوانەی ئەحكامەكانی ئەم یاسایە بێت كە حزب ئەنجامی بدات یاخود ئەندامێكی بە ئەنقەست ، ئەوا سزا دەدرێت هەردوو (حزبەكە و ئەندامەكەش) بە سزای بەند كردن یان پیَ بژاردن یاخود هەردوكیان .

- **لایەنە ئیجابیەكانی یاساكە :**

یاساكە زۆر لایەنی باشی لەخۆ گرتوە كە دیارترینیان ئەمانەن :

١– دیاری كردنی پڕەنسیپە حزبیەكان وەك ئەوەی كە لە پێوەرە نێودەوڵەتیەكاندا لە چوارچێوەی پەیماننامە و ڕێكەوتننامەكاندا هاتوە ، وەك لە ماددە ٢٠ی جاڕنامەی جیهانی مافەكانی مرۆڤ ساڵی ١٩٤٥ ، هەروەها لە ماددە ٢١ی عەهدی نێودەوڵەتی مافە مەدەنی و سیاسیەكانی ساڵی ١٩٦٦ دا هاتوە .

٢– دامەزراندنی فەرمانگەیەك لە كۆمسیۆنی سەربەخۆی هەڵبژاردنەكان تایبەت بە تۆمار و چاودێری كاری حزبەكان ، ئەمەش واتا دوور لەدەستی حكومەت و دەزگا تەنفیزیەكان

.

٣– تەرخان كردنی هاوكاری دارایی بۆ حزبەكان لە دارایی دەوڵەت .

٤– پابەند كردنی حزبەكان بە ئاشكرا كردنی سەرچاوە داراییەكانیان ، ئەمەش بۆ ڕێگە گرتن لە پەیداكردنی ماڵ و سامان بەشێوەی نایاسایی .

٥– پێدانی پانتاییەكی زۆری ئازادی بە حزبە سیاسیەكان بۆ پیادە كردنی كار و چالاكیەكانیان .

- **خوێندنەوەی ڕەخنەییانە بۆ یاساکە :**

١- ژمارەیەك لە دەقەکانی یاساکە هەڵگری ڕەهەندی جیاوازن و شرۆڤەی جیاواز هەڵدەگرێت .

٢-یاساکە بۆ سەرجەم پارێزگاکانی عێراق بەرکارە ، بەڵام هەرێمی کوردستان ناگرێتەوە ، چونکە هەرێم دەسەلاتی یاسادانان و یاسای حزبەکانی تایبەت بە خۆی هەیە ، ئەگەر یاساکەش لە هەرێم دا بەرکاربێت دەبێت یاساکەی پێشوو ئیلغا بکرێت و ئەم یاسایەش لەپەرلەمانی کوردستانەوە ئینفاز بکرێت .

لەبەرامبەردا کۆمسیۆن داوای لە سەرجەم حزبەکانی هەرێم کردوە کە بەپێی ئەم یاسایە خۆیان (تۆمار و نوێ کردنەوەی مۆڵەت) ئەنجام بدەن ، کە وەك مەرجێك بۆ بەشداری هەڵبژاردنە گشتی و هەڵبژاردنی ئەنجومەنەکان دانراوە .

٣-پرسی هاوکاری دارایی حزبی سیاسی لە بودجەی گشتی دا بەتەواوەتی وورد نەکراوەتەوە کە ئەگەری دروست بونی گرفتی زۆری هەیە بەتایبەت کاتێك جێبەجێ دەکرێت ، هەروەها لەدۆخێکی وەکو ئێستادا کە عێراق و ناوچەکە بە بارێکی ئابوری نالەباردا تێدەپەڕن ئەم پرسە ئیشکال دروست دەکات .

٤-یاساکە بەمەرجی گرتوە کە دامەزرێنەران و سەرکردایەتی حزبی سیاسی هەڵگری بڕوانامەی زانکۆیی بن و پسپۆڕی یەکێك لە بوارەکان بن .

ئەمە لەکاتێك دا بەپێی یاسای هەڵبژاردنەکانی ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق مەرجی بڕوانامە تەنها هەبونی بڕوانامەی ئامادەیی بەمەرج گیراوە ، ئەمەش واتا دژ یەکی لە یاساکاندا هەیە و پێویستە چارەسەر بکرێت .

٥-لەناو یاساکەدا سەرهەڵدانی ناکۆکی حزبی و ئەگەرەکانی چۆنیەتی بەرەنگاربونەوەی و چارەسەرکردنی باس نەکراوە ، ئەمەو لەکاتێك دا زانراوە کە کارێکی وەها چارەنوس ساز بۆ لایەنە سیاسیەکان بە کۆمسیۆنی هەڵبژاردنەکان چارەسەر ناکرێت .

٦–لەیاساکەدا بەروارێك دانراوە بۆ خۆ نویٚ کردنەوەی لایەنە سیاسیەکان ، بەلاٌم چارەنوسی لایەنەکان دوای تەواوبونی ئەو بەروارە کە تۆمار یان نویٚ نەکراونەتەوە چی دەبێت نەهاتوە .

٧–یاساکە پەیڕەوی سیستمی کۆتای ئافرەتانی لە هەلٌبژاردنەکانی ناو حزبدا نەکردوە .

٨–سەبارەت بە ماددەی ٨ بڕگەی سێیەم لە یاساکەدا ، کە قەدەغەی کردوە حزبی سیاسی ڕێکخستنی چەکدار یاخود میلیشیای هەبێت ئاماژە پێداوە .

دەلێین ئایا کۆمسیۆن چۆن ڕوبەڕوی هێز و توانای ئەو حزبانە دەبێتەوە کە تا ئێستا خاوەنی هێزی چەکدارن بەناوی جیاجیاوە ؟

٩–سەبارەت بە ماددەی ٢٤ /حەوتەم لە یاساکەدا هاتوە (پێدانی زانیاری بە فەرمانگەی حزبەکان لە کۆمسیۆن بە لیستی ناوی ئەندامانی حزب و زانیاریە کەسیەکانیان) .

ئەم کارەش نزیکە لەمەحالٌەوە چونکە حزبەکان متمانە ناکەن کە زانیاری وەها پێشکەش بکەن و ئەگەر کارێکی وەهاش بکرێت ڕاستگۆیانە نابێت .

١٠–لە ماددەی ٣٧ / دووەم / تایبەت کراوە بە بلاٌوکردنەوەی لیستی ناوی ئەو کەسانەی کە بەخشینی داراییان بە حزب داوە لە ڕۆژنامەی حزب دا !

لەکاتێك دا ئەم ئەرکە کارێکی زۆر قورسە و ئاشکرا کردنی وەها زانیاریەك بۆ ولاٌتێکی وەکو عێراق نابێت .

ئەنجام :

١–حزبە سیاسیەکان دامەزراوەی گرنگن لە دامەزراوەکانی بنیات نانی دەوڵەتی مەدەنی ، پابەندی لایەنەکان بە دەقە یاساییەکانی ڕێکخستنی ئەم بوارە گرنگە .

٢–یاسای حزبەکانی هەرێم حزبی سیاسی بە ڕێکخراو ناساندوە ، لەبەرامبەردا یاسای حزبە سیاسیەکانی عێراق بە کۆمەڵێك هاولاتی ڕێکخراو پێناسەی کردون .

٣–مۆڵەتی حزبی سیاسی لە هەرێمی کوردستان لە بەشێکە سەر بە وەزارەتی ناوخۆ ، لەبەرامبەردا مۆڵەتی حزبی سیاسی لە عێراقدا لە فەرمانگەی حزبەکانە کە سەر بە کۆمسیۆنی سەربەخۆی هەڵبژاردنەکانە .

٤–دامەزراندنی حزب لە هەرێم ڕسوماتی نیە ، بەلاَم دامەزراندن لە عێراق ڕەسمێکی بیست و پێنج ملیۆنی هەیە .

٥–مەرجی بڕوانامە بۆ دامەزرێنەران لە هەرێم نەهاتوە ، بەلاَم لەیاساکەی عێراقدا مەرجی بڕوانامەی زانکۆیی بۆ دامەزرێنەر دانراوە .

٦–لە یاساکەی هەرێم دا مەرجە دامەزرێنەران ٥٠ کەس بن و دۆستانیش ٥٠٠ کەس کەمتر نەبن ، بەلاَم لە یاساکەی عێراقدا مەرجە دامەزرێنەران لە ٧ کەس کەمتر و ئەندامانیش لە ٢٠٠٠ کەس کەمتر نەبن .

٧–تەمەنی دامەزرێنەران لە هەردوو یاساکەدا بە تەواوکردنی ٢٥ساڵ دانراوە ، هەروەها بەمەرج گیراوە بۆ کەسێك کە دەبێتە ئەندامی حزبێك دەبێت تەمەنی ١٨ ساڵی تەواو کردبێت .

٨–یاساکەی هەرێم ئیرادەی دەسەلاتی تەنفیزی بەسەردا زاڵە ، بەلاَم یاسا عێراقیەکە زۆرترین پێوەری نێودەوڵەتی بۆ ئازادیەکان لەخۆ گرتوە .

٩–یاساکەی هەرێم تەنها مۆڵەتی بەهەند وەرگرتوە و هیچ وادەیەکی بۆ خۆ نویَ کردنەوە دانەناوە .

بەلاَم یاساکەی عێراق مەرجی خۆ نوێکردنەوە و تۆماری نویَ ی لە ڕوی مەجەکانەوە وەك یەك ئەژمار کردوە .

ڕاسپاردەکان

١- پێویستە یاسا دانەری کوردستانی یاسای حزبەکانی هەرێمی کوردستان هەموار بکاتەوە و ناتەواویەکانی چارەسەر بکات ، کە دیارترینیان لەم توێژینەوەیەدا ئاماژەم بۆ کردوە .

٢- پێوەرە نێودەوڵەتیەکان دەبێت بەتەواوەتی لە دەقە یاساییەکاندا ڕەنگ بداتەوە و زۆرترین ماف بۆ ئەندامی حزبەکان لە نوێو حزبەکەدا دەستەبەر بکات ، چونکە حزبی سیاسی ئامڕازە و ئامانج نییە .

٣- لەهەرێمی کوردستانیش مۆڵەتی حزبەکان لەوەزارەتی ناوخۆ وەربگیرێتەوە و بە فەرمانگەیەك بسپێردرێت کە سەرۆکەکەی پلەی وەزیری هەبیت و کەسێکی بەهێز بیت .

٤- ڕێکخستنەوەی سیستمی ژیانی سیاسی بەشێوەیەك کە سەرجەم یاساکان هەماهەنگ بن و پڕۆسەکە تەواو بکەن .

٥- ئەندامی حزبێکی دیاریکراو یان نەبون دەبێت وەك ئیمتیاز تەماشا نەکرێت .

٦- یاسای پێدانی پشتیوانی دارایی بە حزبەکان جێبەجیٚ بکرێت .

٧- دادگاکان سکاڵای حزبی وەربگرن و بەزویی یەکلای بکەنەوە .

٨- پابەندیەکانی حزبی سیاسی لە دەست وەرنەدانە کاروباری فەرمانگە حکومیەکانە وە جیاکرنەوەیان بەتەواوی پیادە بکرێت .

٩- حزب لە حکومەت یان ئۆپۆزیسیۆن بێت مافە دارایی و ئاسایشیەکانی پارێزراو بێت .

١٠- لەهەموو دۆخێکدا دەبێت حزب لە دامەزراوە دەستوریەکان بچوکتر بیت و هەوڵی دەست درێژی بۆسەریان نەدات .

• سەرچاوەکان

- کتێب :

١- الاحزاب السياسية في العالم الثالث تاليف د. اسامة الغزالي حرب
الناشر عالم المعرفة .

٢- التعددية الساسية تاليف د. صلاح الصاوي

٣- النظام الحزبي ، دراسة مقارنة بين الفكر السياسي الوظعي و الشريعة الاسلامية
تاليف الدكتور فاروق عبدالسلام الناشر دار الوفاء

٤- بنەماکانی زانستی سیاسەت وەرگێڕانی :ئەبوبەکر کاروانی

٥- پارتە سیاسیەکان و ڕای گشتی ڕێبوار کەریم محمود

٦- پارتە ڕامیاریەکان یاساناس : بەهادین ئەحمەد محمد

٧- قەیرانی کۆمەڵگا و حزبە سیاسیەکانی هەرێمی کوردستان فوئاد صدیق

٨- مۆدێلی حزبایەتی لە کوردستان ئەنوەر حسین بازگر

٩- بەشداری سیاسی ژنان لەباشوری کوردستان کنێر عبدالله

١٠- ناسنامەی حزبەکانی کوردستان مسعود عبدالخالق

١١- مەوسوعەی جودی بۆ چەمك و زاراوەکانی سەردەم مسعود عبدالخالق
بەرگی یەکەم ٢٠٠٨ نوسینگەی تەفسیر

- توێژینەوەی بلاوکراوە لە تۆڕی ئەنتەرنێت :

١- التنظيم الدستوري و القانوني للاحزاب السياسية في العراق علي هادى حميدي
الشكراوي ٢٠١٦

٢- البنية القانونية للاحزاب السياسية في اقليم كوردستان – العراق د. زانا رؤوف
حمة كريم ٢٠١٤

٣- الاحزاب السياسية في العراق فالح عبدالجبار و اخرون

٤- مدى مطابقة تشريعات الاحزاب العراقية مع المعايير الدولية   خالد العرداوي

تدريسي في كلية القانون كربلاء

- ياساكان :

١-دەستوری كۆماری عێراق ساڵی ٢٠٠٥

٢-یاسای حزبەکانی هەرێمی کوردستان ژ١٧ی ساڵی ١٩٩٣ی هەموار کراو

٣-یاسای بودجەی حزبەکان ژ٥ی ساڵی ٢٠١٤

٤- قانون الاحزاب السياسية العراقي رقم ٣٦ لسنة ٢٠١٥

٥-امر سلطة الائتلاف الموقتة رقم ٩٧ سنة ٢٠٠٤